

Organdonation från avlidna

Samtyckesregler

När den avlidne har uttryckt sin inställning

Huvudregeln är att den avlidnes inställning till organdonation alltid bestämmer om ingreppet får utföras eller ej. Detta oavsett hur viljeyttringen har uttryckts. Viljeyttringen kan ha skett muntligt, skriftligt (donationskort eller annan handling) eller registrerats i donationsregistret. Ett medgivande kan vara villkorat av den avlidne dvs vissa organ kan undantas donation (se även nedan). Den senaste viljeyttringen gäller.

Vid ett klart medgivande ställer transplantationslagen inga krav på att anhöriga skall informeras men det bör om möjligt självfallet alltid ske. Anhöriga har dock ingen laglig möjlighet att ändra på den avlidnes beslut vare sig det är för eller emot donation.

När den avlidne *inte* uttryckt sin inställning

Om den avlidne inte uttryckt sin inställning får donationen genomföras, såvida någon "*som stått den avlidne nära*" (närstående) inte motsätter sig det. Den närstående behöver alltså inte aktivt säga ja för att ingreppet skall få genomföras, men har rätt att stoppa det med ett nej (vetorätt). De närstående har också rätt att motsätta sig donation av endast vissa organ (se även nedan).

Vem/vilka kan anses som närstående?

Med närstående avses i första hand familjen och andra nära anhöriga t.ex; make, sammanboende, registrerad partner, barn, föräldrar, syskon, far- och morföräldrar. Även andra, t ex en mycket nära vän, kan i vissa fall betraktas som närstående. Det kan också tänkas fall där en nära släkting, som den avlidne sedan lång tid inte haft någon kontakt med, bör anses utesluten ur kretsen närstående.

Vilka närstående måste underrättas?

Vilka personer som ingår i kretsen närstående framgår vanligtvis i patientjournalen. Enligt bestämmelserna räcker det om någon, d.v.s. en av dessa, informeras om de närståendes vetorätt. Denne får i sin tur ansvara för hur kontakter och samråd sker med andra närstående. Läkaren behöver alltså inte göra någon mer ingående undersökning av vilka övriga närstående som kan finnas eller tala med var och en av dessa

Måste närstående alltid underrättas?

När den avlidnes vilja är *okänd* måste någon av de närstående alltid informeras om rätten att motsätta sig ingreppet. Om det inte är möjligt inom den tid som står till buds får donationsingreppet inte utföras.

Hur lång betänketid får de närstående?

De närstående skall informeras om rätten till "skälig" betänketid d.v.s. tid att samråda i lugn och ro. Hur lång tid får avgöras från fall till fall. Man bör dock informera om att det inte får dröja alltför länge, helst någon till högst några få timmar, då donationen och kvalitén på organen annars kan äventyras. 24-timmarsregeln (flik 7.1) sätter ju också en definitiv gräns för när ingreppet senast måste påbörjas. Betänketiden måste alltid bli betydligt kortare än så eftersom det inom denna tidsrymd även måste finnas tid till förberedelser av både donator och mottagare, ev undersökningar, transport av transplantationsteam, etc.

Om de närstående är oense

Om de närstående är oense får donationsingreppet inte genomföras. Läkaren har dock ingen skyldighet att själv aktivt tillfråga varje tänkbar närstående, som ovan nämnts räcker det att *en* av dem informeras. De närstående får sen själva ansvara för hur samrådet sker och vilket besked som lämnas till läkaren.

Villkor för medgivandet

Den avlidne kan ha angivit villkor för sitt medgivande t.ex. genom att ange eller undanta vissa organ. Man har också rätt att undanta donation till "annat medicinskt ändamål" (forskning och undervisning). Om dessa villkor uppfylles får donationen genomföras.

Om den avlidnes inställning till organdonation är okänd har de närstående vetorätt (se ovan). Denna rätt att motsätta sig donationen kan också gälla enbart för vissa organ.

Donation från underåriga och psykiskt störda

Enligt lagen är alla möjliga som donatorer oavsett ålder eller psykisk störning. Huvudregeln är att donatorns uttryckta vilja gäller. Detta förutsätter förstås att barnet är så moget, eller den psykiska störningen är av sådan karaktär, att de kan anses ha förstått innebörden av en organdonation. Om så inte är fallet får regeln om närståendes vetorätt gälla d.v.s. donationen får genomföras om närstående inte säger nej (se ovan).

Kontrollera alltid med donationsregistret

Ett centralt donationsregister finns där alla som så önskar kan registrera sin inställning (positiv eller negativ) till donation. Informationen i registret finns tillgänglig dygnet runt via transplantationskoordinatorerna. Vid varje donationsärende, oavsett om andra uppgifter om den avlidnes inställning finnes eller ej, bör detta alltid kontrolleras i registret. Denna sökning i registret får **endast** ske på avliden patient.

Klinisk och rättsmedicinsk obduktion

Reglerna för dessa åtgärder faller under obduktionslagen. Krav på en efterföljande klinisk eller rättsmedicinsk obduktion är i regel inget hinder för att donationen genomförs. Undantaget är om donation skulle äventyra bedömningen vid en rättsmedicinsk undersökning. Det är dock mycket ovanligt att så blir fallet. Oftast kan man lösa detta i samråd med berörd rättsmedicinare som alltid bör kontaktas **innan** beslut om ingreppet tas. Ibland vill denne också delta vid donationsingreppet.

Rättsläkardistrikt

Jourhavande rättsläkare i GÖTEBORG

Dagtid telefon: 031 - 741 15 50

Jourtid mobiltelefon: 0708 - 50 34 38

Jourhavande rättsläkare i LINKÖPING

Dagtid telefon: 013 – 36 42 50

Mobiltelefon: 0703 – 99 19 81

Mobilsökning: 0740 - 54 09 22

Jourhavande rättsläkare i UMEÅ

Dagtid telefon: 090 - 100 700

Jourtid telefonsvarare som meddelar jourhavande rättsläkare

När får donationen ske eller inte ske - sammanfattning

Donationen *får* genomföras om:

- den avlidne uttryckt sig positiv till donation muntligt eller skriftligt (tex donationskort eller donationsregister)
- den avlidne inte uttryckt sin inställning eller ansetts oförmögen att kunna uttrycka den (vissa underåriga eller psykiskt störda), *och* de närstående inte motsätter sig ingreppet

Donationen *får inte* genomföras om:

- den avlidne motsatt sig donation muntligt eller skriftligt (tex donationskort eller donationsregister)
- den avlidne inte uttryckt sin inställning eller ansetts oförmögen att uttrycka den (vissa underåriga eller psykiskt störda) *och*:
  - de närstående motsätter sig ingreppet
  - de närstående är oeniga
  - de närstående ej kan nås inom den tid som står till buds
- ingreppet skulle omöjliggöra bedömningen vid en efterföljande rättsmedicinsk obduktion (kontakta rättsläkare innan, oftast inget hinder för donation!)